

שעיר ראש חודש חטאת לד' (שבועות ט)

גליון 455

בדף ט. דאמר ר"ל מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לד'. אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה על שמיצטתי את הירח. ופירש"י (בד"ה הביאו כפרה), להפיס דעתה של לבנה. ובתוס' כתבו (בד"ה שעיר) יהא כפרה עלי, פי' הערוך ששעיר זה כפרה לישראל, ועלי לקבוע זמן כפרה זו, וקבעתי בר"ח להפיס דעתה של ירח. בתוס' גרסו יהא כפרה עלי, ולא כפי הנדפס בגמ' כפרה על שמיצטתי. והיה קשה לתוס' איך שייך שד' יביא כפרה על עצמו, וכי שייך לומר שד' חטא וצריך להתכפר. ולכן הביאו מהערוך שפירש שהכפרה היא לישראל, ועלי פירושו עלי לקבוע זמן לכפרה זו. ועוד כתבו דהוי להפיס דעתה של ירח, וכמו שכתב רש"י כפרה, להפיס דעתה של לבנה, דמשמע שאין זה כפרה כדי לתקן עוון אלא פיוס ללבנה בלבד.

וכן כתב בחי' הריטב"א שגורסים עלי ולא גורסים על שמעטתי. ולשון כפרה הוא כולל שני דברים, לשון כפרה ממש ולשון פיוס, כלשון אכפרה פניו במנחה. וה"ק כפרה שלכם שיהא בה פיוס עלי ללבנה שמעטתיה, ועלי כמו במקומי. ולשון הכתוב שאמר לחטאת לד' כולל לשניהם, לחטאת לישראל, לד' לחטאת ולפיוס בשביל ד'. ואין הקב"ה צריך שום כפרה.

ברש"י על החומש (במדבר כח, טו) כתב ומדרשו באגדה אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי על שמעטתי את הירח, עכ"ל. וברש"ש בסוגיין הגיה בגמ' כפרה עלי כמו שהוא בתוס' וכ"ה ברי"ף.

בגמ' בחולין (הנ"ל) מבואר דרבי שמעון בן פזי רמי כתיב ויעש אלקים את שני המאורות הגדולים, וכתיב את המאור הגדול ואת המאור הקטן. אמרה ירח לפני הקב"ה אפשר לשני מלכים שישתמשו בכתר אחד. אמר לה לכי ומעטי את עצמך. אמרה לפניו רבש"ע הואיל ואמרתי לפניך דבר הגון אמעט את עצמי. אמר לה לכי ומשול ביום ובלילה. אמרה ליה מאי רבותיה, דשרגא בטיהרא מאי אהני. אמר לה זיל לימנו כך ישראל ימים ושנים. אמרה ליה יומא נמי אי אפשר דלא מנו ביה תקופתא וכו' זיל ליקרו צדיקי בשמך, יעקב הקטן שמואל הקטן דוד הקטן. חזייה דלא קא מיתבא דעתיה. אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיצטתי את הירח, והיינו דאמר ר"ש בן לקיש מה נשתנה שעיר של ר"ח שנאמר בו לד'. אמר הקב"ה שעיר זה יהא כפרה עלי שמיצטתי את הירח, עכ"ל. הרי מפורש בחולין הביאו כפרה עלי.

וברי"ף (שבועות דף א. לדפי הרי"ף) הביא את הסוגיא של חולין וכתב (בעמ' ב) שאחרי שלא נתיישרה דעתה של הירח אמר לה וז"ל הנני עושה לך כבוד שמישב דעתך תחת שמיצטתיך ומאי ניהו שיהו ישראל בכל ר"ח מקריבין קרבן לפני לכפר עוונותיהם. לפיכך אמר הקב"ה הביאו כפרה לפני בר"ח לכפר עליכם כדי שתשלימו עלי בקרבן כפרה זה את הכבוד שאמרתי לעשות לירח בשביל שמיצטתי. וזה הוא פירוש הביאו כפרה עלי שמיצטתי, עכ"ל. והיינו שהיה קשה לרי"ף מה שייך כפרה להקב"ה. ולכן ביאר שהכפרה היא לישראל, וכלל ישראל עושים כן לפני הקב"ה כדי שיתקיים הכבוד שאמר הקב"ה שיהיה לירח.

ובחי' רבינו משה קזיס (תלמיד הרמ"ע מפאנו) ביאר בסוגיין באריכות שטענת הירח היתה שאין לה אור מעצמה, ונמצאו שני מלכים משתמשים בכתר אחד היינו אור אחד. והשיב לה הקב"ה לכי ומעטי את עצמך כי ממה שאין אורה מעצמה ימשך זה התועלת כי כשתלך ותתקרב אל השמש יתמעט אורה מעט מעט עד שיעדר לגמרי כשתהיה אצל השמש. ואילו היה אורה מעצמה היתה מאירה כולה תמיד. אמרה לו אני נתרעמתי על חסרון אחד ואתה בא להוסיף עוד חסרון אחר שאפי' האור שיש לי מהשמש לא יעמוד, והיה יותר טוב לי שאעמוד תמיד נגד השמש ולא יתמעט אורי וכו' אמר לה שבך ימנו ישראל ירחים ושנים וכו' ולא היה מיתבא דעתיה. אמר הקב"ה הביאו כפרה עלי, פי' שאמר ללבנה שמחמת שאין לה אור מעצמה שזה סיבה שתתחדש בכל חודש תהיה לה מעלה יתירה על השמש, וזה שישראל יקריבו קרבן חטאת בכל ר"ח לכפר על עוונותיהם. וידוע כי בכפרת העוונות תלוי קיום העולם כולו. וזה כבוד הנעשה לירח שאין

לשמש חלק בו. ואילו לא היה אורה מן השמש אלא מעצמה לא יתכן לעשות לה זה הכבוד, כי יעמוד אורה תמיד על מצב אחד שתאיר כולה ולא יהיו ניכרים לה חודשים.

ובפירוש מלת עלי נאמרו בה הרבה פירושים. והנכון בעיני שפירושו בעבורי או בעדי כמו שנאמר וכפר בעדו ובעד ביתו וגו'. ועל הכהנים ועל כל הקהל יכפר, הרי על משמש בעד. וכך פירושו אמר הקב"ה אני הבטחתי לירח להפיש דעתה שתקריבו קרבן חטאת לפני בכל ר"ח לכפר עליכם, לפיכך אני מצוה אתכם לשלם עלי חוב זה לירח, כי בקרבן חטאת זה שאתם מקריבים לפני אני שומר הבטחתי לירח. נמצא שאתם משלמים בעדי מה שהבטחתי לה. ונ"ל שזהו כוונת הרי"ף למדקדק בדבריו ולא כמו שכתבו קצת מפרשים שהוא מפרש עלי כמו לפני או אלי, שפירושים אלו רחוקים. ולפי הרמז שאמרנו יאמר הביאו כפרה עליכם בכל ר"ח ויזכו לזה בשביל מה שעשיתי למעט את הירח שבזה היא מתחדשת בכל ר"ח, עכת"ד.

מבואר בחי' ר"מ קזיס שהביאו עלי פירושו הביאו בעדי, והקרבן מכפר על כלל ישראל כי ד' אינו צריך כפרה אלא ציוה שיעשו כן כדי לקיים הבטחתו לירח.

והנה בזוהר חדש (בראשית דף יח:): מבואר שעיקר בריאת השמש היתה להיות ממשלתו של יעקב כמו שיהיה לעתיד לבוא אבל ביום הרביעי לבריאה גזר על שימשא דיתחזר למהוי שולטנא דעשו, וגזר על סיהרא (הירח) למהוי בעלמא הדין שולטנא דיעקב. ומינה עליהם שרים. ואותו שר שנתמנה על הירח בשביל האומה של יעקב ביקש שיתן הממשלה לירח לבני יעקב עצמם בעוה"ז. ואמר הקב"ה למה צריכים בני יעקב ממשלה בעוה"ז אלא הכל שמור להם לעוה"ב אבל בעוה"ז לך ומעטי עצמך ואשתעבדי בגלותא למזכי לעלמא דאתי. ואמר הקב"ה לבני יעקב הקריבו עלי כפרה, כלומר על אותה הבטחה שאני ערב בו (להשליט אתכם בעוה"ב) הקריבו כפרה על עוונותיכם ותעשו תשובה כדי שלא יעכבו עוונותיכם את קיום ההבטחה, ואתעסקו באורייתא, ועלי לתת לכם שכר טוב ועלי להשליט אתכם על כל האומות שעל כך מיעטתי את הירח בעוה"ז, עכת"ד. מבואר בזוהר חדש שהביאו עלי נחלק לשנים, אתם תביאו קרבן לכפרה, ועלי לתת לכם שכר טוב, שבזכות שתחזרו בתשובה תזכו להבטחה לזכות לשלום בעוה"ב.

ובחי' המהרש"א (חולין ס) כתב שמיעוט הירח הוא כנגד כנסת ישראל שימעטו את עצמן בעוה"ז ועי"ז יזכו למשול בעוה"ב. הרי שפירש כדרכו של הזוהר חדש.

והנה נתבאר בר"מ קזיס שאור הירח מתחילתו היה מהשמש, ונתמעט פי' שהאור הזה מתמעט במשך החודש, ולא דוקא שנהיה יותר קטן. וכן כתב בשו"ת הרשב"א (החדשות סי' שפט) שידוע שהלבנה אין לה אור רק מאור השמש וכשהיא פנים בפנים עם השמש, וכן היה בתחילת הבריאה כי כל מעשה בראשית בקומתן נבראו. ולזה אמר את שני המאורות הגדולים ר"ל ששניהם נבראו בגודלן. והירח התלוננה שאם היה האור שלה אף אם אינה בהיר כשמש לא היתה מתרעמת אבל כיון שאינו בהיר כשמש למה אינו מעצמה. ואמר לה הקב"ה הביאו כפרה עלי שמיעטתי את הירח כלומר לצורך בראתך על דרך שבראתך אך בעד שאמרת דבר הגון יתכפרו בני כל ימי חידושך, עכ"ל. בזכות שטענה טענה הגונה זכתה שיתכפרו על ידה. אמנם בענף יוסף (בעין יעקב) כתב שבתחילה היה לירח אור עצמי כמו השמש ואח"כ נחלש ונאסף אורו וניתן לממשלת השמש, ודלא כהרשב"א ור"מ קזיס.

והנה במהר"ן חיות הביא דהרמב"ם במורה הנבוכים כתב שהמצרים הקריבו ללבנה בראש חודש ולכן כתוב לד' להורות שהקרבן הוא למצות ד' ולא ללבנה. ועפי"ז כתב במהר"ן חיות שטרם שנתמעט היה דומה לשמש שנאמר המאורות הגדולים ולא היו יכולים לטעות בירח ולעשותו אליל. ויתכן עפי"ז לבאר את הגמ' הביאו עלי כפרה שע"י מיעוט אור הירח נסתבבה הטעות.

ובחולין כתב אחרת (בלי להביא מהרמב"ם) שקודם שנתמעט והיה אורו מבהיק כאור החמה לא היה מקום לטעות לעבוד החמה אחרי שרואין שיש דוגמתה אבל אחר שמיעט אור הירח טעו הגוים לעבוד את השמש, אז כביכול נתן השי"ת מקום להאומות לטעות, ולכן אמר הביאו עלי כי עבודת השמש נגרם ממיעוט אור הירח, עכת"ד. הרי שלמד שבתחילה היה אורו בדיוק כהשמש וכהענף יוסף. אם היה מקבל אורו מהשמש עדיין היה מקום לטעות אחרי השמש שהוא מקור האור של הירח. ועי' חידושי הגאונים (בעין יעקב).